

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-206-7>

## «ДЕКОМУНІЗОВАНІ» КОНЦЕПТИ-ТОПОНІМИ В МОВНІЙ СВІДОМОСТІ ЖИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ

## “DECOMMUNIZED” CONCEPTS-TOPONYMS IN THE LINGUISTIC CONSCIOUSNESS OF THE RESIDENTS OF UKRAINIAN CITIES

Кирилюк О.Л.,

*orcid.org/0000-0002-9764-8756*

*Scopus Author ID: 57223119891*

*ResearcherID: HOF-6182-2023*

*кандидат філологічних наук, доцент,*

*доцент кафедри української філології та журналістики*

*Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка*

Плохотніченко Д.,

*orcid.org/0009-0001-3720-7238*

*магістрантка факультету української філології, іноземних мов та соціальних комунікацій*

*Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка*

Метою дослідження є визначення мовного сприйняття жителями перейменованих українських міст важливих суспільних процесів в Україні, пов'язаних із переосмисленням радянського минулого, а саме декомунізації, зокрема на рівні зміни географічних назв. Використано метод вільного асоціативного експерименту, за допомогою якого вдалося встановити реакції жителів перейменованих міст України на три слова-стимули: 1) термін *ДЕКОМУНІЗАЦІЯ*; 2) топоніми *КРОПИВНИЦЬКИЙ* і *ГОРИШНІ ПЛАВНІ*, що стали новими назвами українських міст, перейменованих у 2016 році (у межах декомунізаційних процесів). Дослідження проведено в три етапи. На першому етапі дослідження проведено опитування респондентів (556) та отримано рефлексми в кількості 1112 одиниць. На другому етапі рефлексми (асоціати) згруповано відповідно до типів вербальних моделей, якими реципієнти реагують на слово-стимул. На третьому етапі визначено структурні та семантичні особливості рефлексем у межах вербальних моделей. Результати проведеного дослідження засвідчили, що жителі перейменованих міст реагують на слово-стимул *ДЕКОМУНІЗАЦІЯ* за допомогою 5 вербальних моделей: *ВМ1. Одне слово-асоціат*; *ВМ2. Сполуки*; *ВМ3. Питання*; *ВМ4. Цитування і сталі вирази*; *ВМ5. Каламбуризація слова-стимулу*. Семантичні показники дають підстави розподілити рефлексми за дев'ятьма групами, найбільшу з яких становлять слова із семами 'оновлення', 'переосмислення', 'зміни'. На слова-стимули *КРОПИВНИЦЬКИЙ* та *ГОРИШНІ ПЛАВНІ* респонденти реагують за допомогою 4 вербальних моделей, а серед асоціатів переважають реакції з позитивною семантикою або виявом згоди з новою назвою міста. У висновках доведено, що респонденти загалом позитивно ставляться до декомунізаційних процесів в Україні. Так само переважно позитивно сприймають назву міста *Кропивницький*. Однак аналіз семантичних особливостей рефлексем засвідчує незначну перевагу позитивного сприйняття нового топоніма *Горішні Плавні*.

**Ключові слова:** рефлексма, концепт, слово-асоціат, слово-стимул, вербальна модель, асоціативний експеримент.

The purpose of the study is to determine the linguistic perception of the residents of the renamed Ukrainian cities of important social processes in Ukraine related to the rethinking of the Soviet past, namely decommunization, in particular at the level of changing geographical names. The method of free associative experiment, by means of which it was possible to establish the reactions of the residents of the renamed Ukrainian cities to three words-stimuli: 1) the term *DECOMMUNIZATION*; 2) toponyms *КРОПИВНИЦЬКИЙ* (*KROPYVNYTSKYI*) and *ГОРИШНІ ПЛАВНІ* (*HORISHNI PLAVNI*), which became the new names of Ukrainian cities, renamed in 2016 (within the decommunization process). The study was conducted in three stages. At the first stage of the study, respondents were surveyed (556) and reflexemes in the amount of 1112 units were received. At the second stage, reflexemes (associates) were grouped according to the types of verbal patterns by which recipients respond to the

word-stimulus. At the third stage, the structural and semantic peculiarities of reflexemes within verbal models were determined. The results of the study show that residents of the renamed cities respond to the word-stimulus *DECOMMUNIZATION* using 5 verbal models: *VM1. One word-associate; VM2. Compounds; VM3. Question; VM4. Citation and set expressions; VM5. Punning of the word-stimulus.* Semantic indicators give grounds to divide reflexemes into nine groups, the largest of which are words with the semes 'renewal', 'rethinking', 'change'. Respondents react to the word-stimulus *КРОПИВНИЦЬКИЙ (KROPYVNYTSKYI)* and *ГОРІШНІ ПЛАВНІ (HORISHNY PLAVNI)* with the help of 4 verbal models, and reactions with positive semantics or expression of agreement with the new name of the city prevail among the associates. It is proved that the respondents are generally positive about decommunization processes in Ukraine. The name of the city Kropyvnytskyi is also mostly positively perceived. However, the analysis of the semantic features of reflexemes shows a slight advantage of the positive perception of the new toponym Horishni Plavni.

**Key words:** reflexeme, concept, word-associate, word-stimulus, verbal model, associative experiment.

**Постановка проблеми.** Психолінгвістичні дослідження дають можливість виявити стан ментального сприйняття мовцями тих чи тих актуальних, важливих суспільних процесів. Зокрема, з'ясувати цивілізаційний вимір соціуму в межах боротьби ідентичностей – радянської та української. Суспільний дискурс представлений у тому числі дискусією між мовцями з прихильним та негативним ставленням до комуністичного минулого. Зважаючи на проведення на законодавчому рівні [4] процесу декомунізації та враховуючи його значний суспільний резонанс у контексті повномасштабної збройної агресії Росії проти України, видається важливим дослідження сприйняття суспільством декомунізаційних процесів в Україні на рівні ментального лексикону.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Виявлення реакцій мовців на концепти, що віддзеркалюють важливі суспільні процеси, і як результат – вплив таких процесів на мовну свідомість, є особливо актуальним для мовознавчих досліджень останнього десятиліття. Спектр тем психолінгвістичних праць останніх років досить широкий: виявлення впливу нових комунікативних технологій на мовну свідомість в освітньому середовищі [2]; індивідуальні моделі ментального лексикону студентів як результату реакцій на стимул *УКРАЇНА* представлено у статті [3]; визначення особливостей глибини словникового запасу носіїв другої мови [8; 9]; особливості концептуальної метафори в різних дискурсах, у тому числі політичному [11; 13]; дослідження асоціативних мереж дитячих реакцій на іменники-стимули [12]; асоціативний експеримент у дослідженнях фреймової структури концептів [1; 5]; вивчення моделей авторської ідентичності у дискурсі загрозливої комунікації [10] тощо.

Вважаємо, що серед напрямів психолінгвістичних досліджень своє важливе місце посяде також виявлення та аналіз вербальних реакцій реципієнтів на поняття, пов'язані з декомунізаційними процесами, і на зміну географічних назв зокрема.

**Метою** дослідження є визначення мовного сприйняття жителями перейменованих міст важливих суспільних процесів в Україні, пов'язаних із переосмисленням радянського минулого, а саме процесу декомунізації, зокрема на рівні зміни географічних назв. **Завдання:** а) виявити реакції респондентів на стимули *ДЕКОМУНІЗАЦІЯ, КРОПИВНИЦЬКИЙ, ГОРІШНІ ПЛАВНІ*; б) визначити вербальні моделі реакцій реципієнтів на слова-стимули; в) з'ясувати структурні, морфологічні та семантичні особливості отриманих рефлексем.

**Методи та методика дослідження.** В основі дослідження лежить *метод вільного асоціативного експерименту*, а респондентами стали жителі українських міст Кропивницький та Горішні Плавні, перейменованих у результаті декомунізаційних процесів, визначених законодавством України [4].

Матеріалом дослідження стали реакції респондентів на три слова-стимули: 1) *ДЕКОМУНІЗАЦІЯ*; 2) топоніми *КРОПИВНИЦЬКИЙ* і *ГОРІШНІ ПЛАВНІ*, що стали новими назвами міст, перейменованих у 2016 році (у межах декомунізаційних процесів). Нами вибрано саме ці два топоніми, оскільки перейменовувальна кампанія в цих містах отримала потужну суспільну

реакцію та супроводжувалася протестними заходами; тоді як перейменування інших міст не викликало такого суспільного резонансу.

Дослідження проведено в три етапи. На першому етапі дослідження проведено опитування респондентів та отримано рефлексми в кількості 1112 одиниць. На другому етапі рефлексми (асоціати) згруповано відповідно до типів вербальних моделей, якими реципієнти реагують на слово-стимул (одне слово-асоціат, сполука слів тощо). На третьому етапі визначено структурні та семантичні особливості рефлексем у межах вербальних моделей.

Використовувану схему експерименту можна описати так: «S → ■ → R, де S – стимул, а R – реакція, а між ними зв'язок через «чорну скриню», яка символізує те, що недосяжне прямому спостереженню й матеріалізується словом» [3, с. 49].

**Вибірка.** У процесі дослідження опитано 556 респондентів: 324 з Кропивницького (колишній Кіровоград) та 232 з Горішніх Плавнів (колишній Комсомольськ) віком від 18 до 69 років. Вибрано для опитування рівну кількість чоловіків і жінок (по 278), а також рівну кількість осіб у двох категоріях: 1) від 18 до 38 років; 2) від 39 до 69 (по 278). Такий підхід дає можливість отримати збалансоване уявлення про загальну суспільну реакцію, оскільки враховує показники і тих, хто був підданий впливу радянської ідеології на освітньому рівні, і тих, на кого цей вплив був здійснений меншою мірою. Розподіл реакцій відповідно до гендерних чи вікових показників не здійснювався.

Респондентам було запропоновано дати відповідь на два питання: 1) «назвіть одну свою реакцію на поняття «ДЕКОМУНІЗАЦІЯ»; 2) «назвіть одну свою реакцію на назву міста КРОПИВНИЦЬКИЙ (для жителів Кропивницького) / ГОРІШНІ ПЛАВНІ (для жителів Горішніх Плавнів)». Оскільки методика вільного експерименту передбачає тільки одну реакцію на слово-стимул, то кількість опрацьованих реакцій збігається і з кількістю респондентів – 556 реакцій на слово ДЕКОМУНІЗАЦІЯ, 324 реакції на топонім КРОПИВНИЦЬКИЙ, 232 реакції на топонім ГОРІШНІ ПЛАВНІ (усього 1112). Проведене опитування мало індивідуальний характер, тобто питання було поставлене реципієнту один на один, а не в групі.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Для аналізу потрібно визначити репрезентацію терміна «декомунізація» в лексикографічних працях. У виданні УСЕ (Універсальний словник-енциклопедія) подано таке визначення: «процес усунення із суспільного, політичного й правового життя залишків комуністичної ідеології, за зразком денацифікації<sup>1</sup>» [7]. У двадцятитомному «Словнику української мови» зафіксовано такі дефініції: «декомунізація – дія за знач. декомунізувати; декомунізувати – усунути із суспільного, політичного й правового життя залишки комуністичної ідеології» [6]. На офіційному сайті Українського інституту національної пам'яті, який втілював процес декомунізації в Україні, фіксуємо таке трактування декомунізаційної реформи: «очищення публічного простору від тоталітарної символіки, відхід від радянського минулого, його переосмислення» (uinp.gov.ua). Перейменовувальні процеси в рамках декомунізації покликані трансформувати концептуальну картину світу суспільства, оновити його ментальний лексикон, замінивши комуністичні назви на українські. Відповідно до закону відбувається заміна назв населених пунктів, у яких використані імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії, а також назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії [4].

### Вербальні моделі реакцій на стимул ДЕКОМУНІЗАЦІЯ

Усього зафіксовано 556 відповідей респондентів на слово-стимул, серед яких виявлено 221 різну реакцію. Визначено 5 вербальних моделей, якими реципієнти реагують на стимул ДЕКОМУНІЗАЦІЯ (таблиця 1 та рисунок 1).

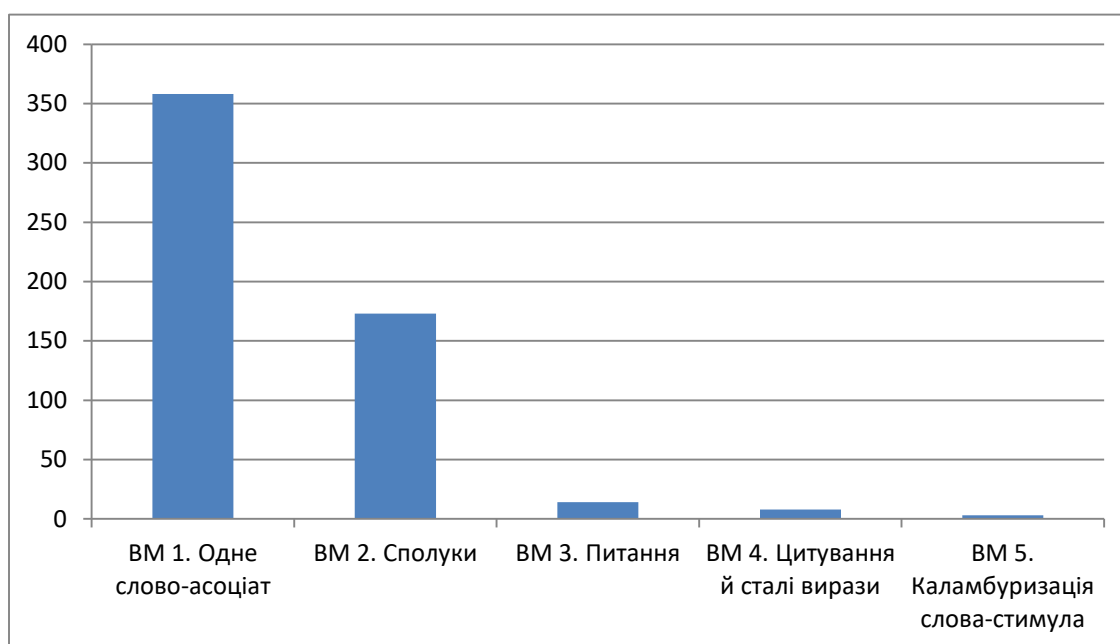
**ВМ 1. Одне слово-асоціат.** Усього зафіксовано 88 різних реакцій серед 379 реципієнтів, які дали відповідь одним словом, оскільки багато асоціатів збігаються. У межах групи мешканців

<sup>1</sup> Денацифікація – система заходів, спрямованих на звільнення економіки, політики, культури і т. ін. Німеччини та Австрії від впливу та наслідків націонал-соціалізму після Другої світової війни [6].

Таблиця 1

Вербальні моделі реакцій на стимул *ДЕКОМУНІЗАЦІЯ*

	Вербальні моделі	Загальна кількість	Жителі Кропивницького	Жителі Горішніх Плавнів
ВМ 1	Одне слово-асоціат	88 рефлексем (358 відповідей) (64% від загальної кількості)	49 (206)	39 (152)
ВМ 2	Сполуки	110 (173–31%)	58 (96)	52 (77)
ВМ 3	Питання	13 (14–2,5%)	7 (8)	6 (6)
ВМ 4	Цитування й сталі вирази	7 (8–1,4%)	3 (3)	4 (5)
ВМ 5	Каламбуризація слова-стимула	3 (3–0,5%)	3(3)	–
	Усього	221 (556)	119 (324)	86 (232)

Рис. 1. Вербальні моделі (ВМ) реакцій на стимул *ДЕКОМУНІЗАЦІЯ*

двох міст відповіді розподілилися так: 49 (206) у жителів Кропивницького, 39 (152) жителів Горішніх Плавнів. Ця вербальна модель є найпродуктивнішою. Найбільшу групу становлять іменникові реакції – 64 різні асоціати (259 відповідей). Відповідно до семантичного наповнення найпродуктивнішу групу серед однослівних реакцій формують асоціати із семами ‘оновлення’, ‘зміни’ – 24 (140). Другу групу – рефлексими, що засвідчують позитивне сприйняття процесу декомунізації або вияв згоди з його впровадженням – 29 реакцій (117 відповідей). Порівняно невеликі групи репрезентують рефлексими, що: а) трактують декомунізаційний процес як негативне явище – 8 (22); б) засвідчують байдуже ставлення до нього – 5 (20). Докладно реакції респондентів у межах ВМ 1 представлено в таблиці 2.

**ВМ 2. Сполуки.** Група репрезентована рефлексимами в кількості 110 одиниць (173 відповіді). У межах групи виокремлено 8 мікрогруп відповідно до семантичних особливостей рефлексем. Найбільш продуктивну групу формують асоціати із семами ‘відновлення’, ‘переосмислення’, ‘зміни’ – 39 (68). Деяко меншу активність виявляють рефлексими, що засвідчують позитивну або негативну оцінку процесу декомунізації – 31 (39) і 30 (41) відповідно. Докладно реакції в межах ВМ2 подано в таблиці 3.

Таблиця 2

**ВМ 1. Одне слово-асоціат**

	<b>ВМ 1</b>	<b>Реакції</b>	<b>К-ть реакцій/ к-ть відповідей</b>
1	<b>Іменник</b>		<b>64 (259)</b>
	Слова із семами 'оновлення', 'зміни'	Очищення – 21, відновлення (оновлення) – 18, відродження – 11, перейменування – 9, перезавантаження – 9, зміни – 8, звільнення – 8, пробудження – 7, переосмислення – 7, повернення – 6, антирадянщина – 6, дерусифікація – 5, деокупація – 4, оздоровлення – 4, антипропаганда – 4, деколонізація – 3, ленінбувай – 3, відряднящення – 1, відмосковщення – 1, детоксикація – 1, демілітаризація – 1, прополка – 1, секуляризація – 1, гігієна – 1	24 (140)
	Слова на позначення позитивних якостей процесу	справедливість/правда – 9, свобода – 8, перемога – 8, воля – 6, демократизація – 6, боротьба – 6, правда – 5, прогрес – 5, незалежність – 4, надія – 3, розвиток – 3, цивілізація – 3, впевненість – 1, естетика – 1, прорив – 1, розум – 1, стрій – 1, автентичність – 1, радість – 1, рідне – 1, своє – 1	21 (75)
	Негативні характеристики	маячня (брєд) – 7, амбіції – 4, плач – 4, негатив – 2, фігня – 2, катастрофа – 1, недокастрація – 1, мовчання – 1	8 (22)
	Слова на позначення подій і явищ, пов'язаних з новим напрямом країни	ленінопад – 5, Майдан – 1, українізація – 1	3 (7)
	Імена осіб, пов'язаних із декомунізаційними процесами	В'ятрович – 3, Парубій – 1	2 (4)
	Політична лексика	націоналізація – 2, націоналісти – 1, національність – 1	3 (4)
	Географічні назви	Україна – 3	1 (3)
	Випадкові звукові асоціації	вакцинація – 1, дератизація – 1	2 (2)
2	<b>Прислівник</b>		<b>15 (60)</b>
	Як позитивна оцінка	нормально – 7, правильно – 7, запізно (пізно) – 6, нарешті – 5,	4 (25)
	як негативна	дорого – 5, проти – 8, негативно – 3, погано – 3, неправильно – 2, насильно – 3, добре – 1	7 (25)
	як байдужа	байдуже – 5, однаково – 2, рівно – 1, паралельно – 2	4 (10)
3	<b>Частка</b>		<b>3 (13)</b>
		Стверджувальні: так – 4, ок – 1	2 (5)
		Заперечні: ні/нет – 8	1 (8)
4	<b>Займенник</b>	ніякої – 10	<b>1 (10)</b>
5	<b>Дієслово</b>	погоджуюся – 7, забрати – 1, змусити – 1	<b>3 (9)</b>
6	<b>Присудкове слово</b>	треба – 5	<b>1 (5)</b>
7	<b>Прикметник</b>	згодна/згоден – 2, негативна – 2	<b>2 (4)</b>
		Усього	<b>88 (358)</b>

**ВМ 3. Питання.** Усього зафіксовано 13 різних реакцій (у 14 відповідях) респондентів у формі питань. У цій вербальній моделі респонденти висловили негативне ставлення до явища, позначуваного словом-стимулом. З них одне питання було озвучене двома респондентами – кому воно заважало? – 2. Решта – по одній згадці: для чого це? – 1, кому це треба? – 1, а що мені від цього? – 1, і що – стало краще? – 1, а ми прям краще почали жити? – 1, зарплати більші стали? – 1, а дороги стали кращі? – 1, нашо Леніна викидують? – 1, чого з історією боротися? – 1, рос. твари, кому мешал Ленин? – 1, за які гроші – 1, а смисл? – 1.

Таблиця 3

## ВМ 2. Сполуки

	Типи СС	Реакції	К-ть реакцій/ к-ть відповідей
1	Із семами 'відновлен-ня', 'переосмис- лення', 'зміни'	звільнення від радянщини/ советчини – 7, очищення простору – 5, повернення справедливості – 4, історична справедливість – 4, поновлення історичної справедливості – 3, оздоровлення нації – 3, відхід від радянського – 3, звільнення від колоніалізму – 3, повернення додому – 3, прощайвай / гудбай, СРСР – 2, відновлення держави – 2, змити бруд – 2, повернення країни – 1, нове життя – 1, повернута пам'ять – 1, відмова від нав'язаного – 1, відмова від чужого – 1, переосмислення минулого – 1, тоталітаризм у минулому – 1, зміни на краще – 1, орієнтованість на Україну – 1, відхід від чужого – 1, змивання кривавого бруду – 1, пробудження національної свідомості – 1, початок нової сторінки історії – 1, початок нової історії – 1, відновлення національних традицій – 1, відмова від жахливих радянських порядків – 1, звільнення від сатанистської ідеології – 1, очищення від кровожерливої ідеології – 1, вивчення історії – 1, почали знімати пам'ятники вождям/злочинцям – 1, від планової економіки до ринкової – 1, здирання шкаралупи, яка заважає росту, – 1, відриваємося від вонючого болота – 1, геть відголоски СРСР – 1, вогонь революції, який спалив прапор табірної ідеології, – 1, шанс – не робити більше помилок минулого – 1, похорони старого мотлоху – 1	39 (68)
2	Із семантикою позитивної оцінки процесу або згоди з ним	треба було ще в 90-ті – 3, давно треба було /давно пора / треба раніше треба було – 2, свої герої – 2, виття вати – 2, визнання героїв – 1, прорив у майбутнє – 1, чисте повітря – 1, рівна дорога – 1, щось хороше – 1, 100% клас – 1, велика світла квартира – 1, палання вати – 1, шлях до Європи – 1, маркування простору – 1, аби ще з голови людей вибити совок – 1, хороша справа – 1, потрібне діло – 1, хай буде – 2, хай продовжується – 2, не зупиняймося – 1, швидше б закінчили – 1, почали люди – 1, не довели ще до кінця – 1, зняли нарешті директора філармонії – 1, ще на будинку з колонами серп і молот – 1, палає вата – 1, кран, яким знімали пам'ятник Кірову, – 1, за цим наше майбутнє – 1, важкий, болючий процес, який піде на користь – 1, розвиваймо до рівня деколонізації – 1, слава Богу, це відбулося – 1, нарешті це сталося – 1	31 (39)
3	Із семантикою негативної оцінки процесу або незгоди з ним	скидають пам'ятники/ пам'ятники валять – 3, політичні амбіції – 3, марна трата грошей – 3, є перегиби/ багато перегинають/ дуже перегибають – 3, <sup>рос.</sup> спроби у людей / посоветуйтесь, а потом применяйте – 2, спочатку підніміть економіку / спочатку економіку треба підняти – 2, малі пенсії – 1, опущені очі – 1, хана нації – 1, таке щось придумали – 1, якби ж то щось дало – 1, нема чим зайнятися – 1, геть подуріли – 1, краще б дороги будували – 1, це вже проблем в країні геть нема – 1, не подобається – 2, не дуже – 1, не треба – 1, не хочу – 1, не розумію цього – 1, позбавлення спадщини СРСР – 1, нагадує методи СРСР – 1, те, чим займаються ледарі – 1, гроші не можуть поділити – 1, нема чим зайнятися – 1, я проти – 1, це нікому не потрібно – 1, оце вже заживемо – 1, зарплати людям нормальні дайте, а потім перейменовуйте – 1, <sup>рос.</sup> нет, нейроны не перестроить – 1	30 (41)
4	Виявлення байдужості до процесу	мені все одно – 7, мені байдуже – 3, без різниці/ нема різниці – 3, не знаю – 2, не напругає – 1	5 (16)

Продовження таблиці 3

5	Складені географічні назви, асоціативно пов'язані з українською історією	Горішні Плавні – 4, площа Героїв Майдану – 2, проспект Бандери – 1, Холодний Яр – 1	4 (8)
6	Рефлексми, асоціативно пов'язані із радянською дійсністю	тюлька на решту – 1	1 (1)
		Усього	110 (173)

**ВМ 4. Цитування і сталі вирази.** Усього зафіксовано 7 різних реакцій (у 8 відповідях) за допомогою цитат і сталих виразів. Тільки одна цитата повторювана у двох респондентів: «*Леніна сваліли, фашисти, бендери*» – 2 реакції; фраза із відомого інтерв'ю з чоловіком, який, плачучи, прокоментував ситуацію із поваленням пам'ятника Леніну в Криму в лютому 2014 року: «*рос. Леніна сваліли. Восемьдесят лет прожил – еще такого не видел никогда. Это фашисты, бендеры все подделали*» («24 канал», 24.02.2014). Решта реакцій представлені в одному варіанті відповіді: *кайдани порвіте – 1, наше подвір'я, наше повір'я – 1, ПТН ПНХ – 1, у своїй хаті своя правда – 1, міняємо шило на мило – 1, розділяй і володарюй – 1*. Як видно із семантики цих рефлексем, тільки дві останні з них є своєрідною негативною оцінкою декомунізаційних процесів.

**ВМ 5. Каламбуризація слова-стимула.** Три реакції є трансформацією слова-стимула. Омонімія: *Де комунізація? – 1; Де? Кому? Ні! За! ці я – 1*; омонімія із трансформацією фінальної частини: *Де Кому Ні За Що – 1*.

Показово, що рефлексми, які вказували на повалення пам'ятників, були потрактовані окремими реципієнтами як позитивне або як негативне явище залежно від індивідуального сприйняття. Тому подібні за значенням реакції були розподілені відповідно за різними групами.

За семантичними показниками рефлексми на слово-стимул *ДЕКОМУНІЗАЦІЯ* можна розподілити за дев'ятьма групами: 1) реакції, що містять семи 'відновлення', 'переосмислення', 'зміни' – 63 (208, або 37% від загальної кількості реакцій); 2) асоціати, що вказують на позитивне сприйняття процесу – 65 (162 – 29%); 3) виявляють негативне ставлення до процесу – 64 (116 – 20,8%); 4) свідчать про байдужість респондентів до процесу – 10 (36 – 6,5%). Решта реакцій об'єднано в 5 груп, представлених спорадичними асоціатами: 5) рефлексми, пов'язані із декомунізаційними процесами або новим напрямом країни – 5 (11 – 2%) одиниць; 6) географічні назви – 7 (12 – 2,2%) реакцій; 7) випадкові звукові асоціації та каламбуризації слова-стимулу – 5 (5 – 0,9%) рефлексем; 8) політична лексика – 3 (4 – 0,7%) одиниць; 9) асоціати, пов'язані із радянською дійсністю – 1 (1 – 0,2%).

#### **Вербальні моделі реакцій на стимул *КРОПИВНИЦЬКИЙ***

Усього отримано 99 різних реакцій (324 відповіді). Зафіксовано 4 вербальні моделі як реакції на стимул: ВМ 1. Одне слово-асоціат; ВМ 2. Сполуки слів; ВМ 3. Цитата; ВМ 4. Питання. Найбільш продуктивною є перша модель, тобто рефлексми, виражені одним словом (ВМ1) – 54 (248 – 76,5%). Другою за продуктивністю є ВМ2 – 42 (72 – 22,2%). Решта вербальних моделей представлені спорадичними асоціатами: ВМ3 – 1 (2 – 0,6%), ВМ4 – 2 (2 – 0,6%).

Докладно вербальні моделі та їх репрезентанти віддзеркалено в таблиці 4.

Відповідно до семантичного наповнення отримані рефлексми на слово-стимул *КРОПИВНИЦЬКИЙ* можна об'єднати за вісьмома групами: 1) асоціати з позитивною семантикою або виявом згоди – 40 (121 – 37,3%); 2) асоціати з негативною семантикою або виявом незгоди з новою назвою чи процесом перейменування – 16 (68 – 20,99%); 3) із семами 'мистецтво/культура' – 15 (68 – 20,99%); 4) асоціації з містом та його символами – 14 (41 – 12,65%);

Таблиця 4

Вербальні моделі реакцій на стимул **КРОПИВНИЦЬКИЙ**

	Вербальні моделі	Реакції	К-ть реакцій/к-ть відповідей
<b>ВМ 1</b>		<b>Одне слово-асоціат</b>	<b>54 (248)</b>
1	Позитивне ставлення/ згода	красиво – 9, супер – 7, справедливість/ справедливо – 7, перемога – 7, гордість – 6, круто – 6, подобається – 5, підтримую – 9, рідне – 4, молодці – 3, гарно – 4, нормально – 5, добре – 4, унікальність – 4, радість – 4, українське – 5, Україна – 4, батьківщина – 3, за – 2, хай буде – 1	20 (99)
2	Семи «Мистецт-во/ культура»	театр – 12, культура – 9, мистецтво – 8, корифей/корифеї – 4, письменник – 4, драматург – 4, інтелігенція – 3, Кропфест – 4, фестиваль – 3, Винниченко – 2, Тобілевич – 2	11 (55)
3	Негативне ставлення	село / для села / сільська – 8, провінція – 7, проти – 9, негативна/ негативна – 3, незаконно – 3, нав'язано – 7, дорвалися – 1, кропива – 2, погано – 6	9 (46)
4	Асоціації з містом	місто – 8, уран – 4, Райкович (прим. міський голова) – 2, шахти – 2, дендропарк – 3, тюльпани – 5, арка – 4, кіборги – 2, птахокомбінат – 1	8 (31)
5	Попередня назва або інші варіанти назв	Кіровоград – 6, Єлисаветград – 5	2 (11)
6	Явища і прізвища, пов'язані з перейменуванням	Парубій – 1, В'ятрович – 1, перейменування – 3, декомунізація – 1	4 (6)
<b>ВМ 2</b>		<b>Сполуки</b>	<b>42 (72)</b>
1	Із семою 'мистецт-во':	театральна столиця – 5, колыска українського театру – 3, танцювальна столиця – 3, театральний бренд – 2	4 (13)
2	Із семанти-кою оновлення:	повернення свого – 1, сучасне прочитання – 1, переосмислення здобутків нашого земляка – 1, Кіров здох – 1, Кіров, прощай – 1	5 (5)
3	Із позитив-ною семанти-кою:	ставлюсь позитивно – 1, є чим пишатися – 1, «я – за» – 1, добре, що вже нема Кірова – 1, центр Всесвіту – 1, прекрасне місто – 1, місто успішних людей – 1, перемогли «руській мір» – 1, уже звикли – 1, класний фестиваль – 1, та нормальна реакція – 1, щось святкове – 1, щось рожеве, як сукня з рюшами – 1, місто щирих людей – 1, сила в єдності – 1, світове ім'я – 1, красива назва – 1, українська назва – 1, один із символів Центральної України – 1	19 (19)
4	Негативна семантика:	не запитали людей/ не запитали думку містян/ не врахували думку людей – 12, сільська назва – 4, назва для села – 2, все одно всі кажуть Кіровоград – 1, наче це щось змінить – 1, якби від цього був толк – 1, нічого хорошого – 1	7 (22)
5	Байду-жість:	ніякої реакції/нема реакції – 3	1 (3)
6	Асоціації з містом:	третій полк – 5, іржаві маршрутки – 1, нові тролейбуси – 1, центр України – 1, моє місто – 1, наше місто – 1	6 (10)
<b>ВМ 3</b>	<b>Цитата</b> (позитивне ставлення)	Українському місту – українську назву – 2 (гасло перейменовувальної кампанії)	<b>1 (2)</b>
<b>ВМ 4</b>	<b>Питання</b> (1 позитивне + 1 байдуже)	коли вже перейменують область? – 1, яка різниця, як називати? – 1	<b>2 (2)</b>
			<b>99 (324)</b>



5) із семою 'оновлення' – 5 (5 – 1,5%); 6) попередні назви або інші варіанти назв – 2 (11 – 3,4%); 7) явища і прізвища, пов'язані з перейменуванням – 4 (6 – 1,85%); 8) відповіді, що засвідчують байдуже ставлення до нової назви – 2 (4 – 1,24%).

Відповіді, об'єднані у семантичні групи 3, 4, 5, також можна кваліфікувати як позитивну реакцію респондентів на нову назву міста, оскільки в групі № 3 топонім асоціюють з культурою та мистецтвом, у групі № 4 – назву вже пов'язують зі своїм містом, а в № 5 – її присвоєння визначають як процес оновлення. Сумарний показник позитивних реакцій у чотирьох групах – 229 реакцій (70% від загальної кількості), а отже, можна говорити про значну перевагу позитивного сприйняття нової назви міста Кропивницький його жителями (проти 72 (24%): з них 68 негативні реакції та 4 байдужі).

**Вербальні моделі реакцій на стимул ГОРІШНІ ПЛАВНІ**

Усього отримано 67 різних реакцій (232 відповіді). Виявлено 4 вербальні моделі: ВМ 1. Одне слово-асоціат; ВМ 2. Сполуки слів; ВМ 3. Питання. ВМ 4. Фонетичні мімікрії. Найбільш продуктивною виявилася друга модель, відповідно до якої респонденти висловлювали свої реакції за допомогою кількох слів; зокрема, зафіксовано 33 різні реакції, висвітлені у 122 відповідях. Меншу групу формують асоціати, репрезентовані одним словом – 29 (99) відповідно. На семантичному рівні спостережені такі групи рефлексем: 1) асоціати з негативною семантикою або виявом незгоди з новою назвою чи процесом перейменування – 31 (99); 2) асоціати з позитивною семантикою або виявом згоди – 15 (49); 3) асоціації з містом та його символами – 10 (33); 4) із семою 'відновлення' – 9 (35); 5) також 15 респондентів заявили про відсутність будь-якої реакції. Усього одна реакція пов'язана з установою, яка впроваджувала декомунізаційні процеси. Відповіді, об'єднані у семантичні групи №№ 3 й 4, також можна кваліфікувати як позитивну реакцію респондентів на нову назву міста, оскільки в групі № 3 назву вже асоціюють зі своїм містом, а в групі № 4 її присвоєння визначають як процес відновлення. Сумарний показник позитивних реакцій у трьох групах – 117 (50,4% від загальної кількості реакцій), а отже, можна говорити про незначну перевагу позитивного сприйняття нової назви міста Горішні Плавні його жителями (проти 114 (49%): з них 99 негативних та 15 байдужих).

Докладний аналіз асоціатів представлений у таблиці 5.

Таблиця 5

**Вербальні моделі реакцій на стимул ГОРІШНІ ПЛАВНІ**

	Вербальні моделі	Реакції	К-ть реакцій/ відповідей
<b>ВМ 1</b>	<b>Одне слово-асоціат</b>		29 (99)
	Асоціації з містом	Дніпро – 4, місто – 7, річка – 3	3 (14)
	Із семою 'відновлення'	переосмислення – 4, повернення – 4, відновлення – 2, самовизначення – 1	4 (11)
	Позитивна семантика/ згода	справедливість – 6, українське – 5, Україна – 5, унікальність – 4, нормально – 4, гарно – 2, добре – 2, гордість – 2	8 (30)
	Негативна семантика/ незгода	ні – 7, село – 5, совок – 4, жах – 4, некомпетентність – 4, брехня – 4, поспіх/ спішили/ поспішали – 3, непрофесійно – 2, непідходяща – 2, болото – 3, жаби – 1, очерет – 2, безглузда – 2, бикування – 1	14 (44)
<b>ВМ 2</b>	<b>Сполуки слів</b>		33 (122)
	Асоціації з містом	Полтавський ГЗК – 2, красива річка – 2, працьовиті люди/ люди праці – 2, красиве місто – 2, наше місто – 1, найкраще місто на Землі – 4, рідне місто – 6	7 (19)
	Із семою 'відновлення'	історичне минуле – 7, рух вперед – 3, відхід від совка – 2, забута пам'ять/ забута історія – 6, історія рідного краю – 6	5 (24)
	Позитивна семантика	національний колорит – 5, це круто – 4, автентична культура – 3, ласкаво просимо! – 2, вата проти – 3, передові технології – 1, сучасна освіта – 1	7 (19)

Продовження таблиці 5

	Негативна семантика	чужа назва – 9, нічого хорошого – 9, крадена назва – 5, невдала назва – 5, не подобається – 5, неповага до людей – 3, назвали на відчепись – 2, увічнення Комсомольська – 2, географічний кретинізм – 1, люди заслужили, щоб назвали на їхню честь – 1, люди, які побудували місто – 1, нема ума – 1	12 (44)
	Відсутність реакції	нема реакцій/ ніякої реакції – 15	1(15)
	Інституції, які впроваджували декомунізаційні процеси	Інститут національної пам'яті – 1	1 (1)
<b>ВМ 3</b>	<b>Питання</b> (негативна семантика)	де логіка? – 1, для чого? – 1	<b>2 (2)</b>
<b>ВМ 4</b>	<b>Фонетичні мімікрії</b> (іронічна, негативна семантика)	торішні плавні – 3, Гришкіні плавки – 3, торішні плавки – 3	<b>3 (9)</b>
		Усього	67 (232)

**Висновки й перспективи подальших досліджень.** За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. Респонденти (жителі перейменованих міст – *Кропивницького* та *Горішніх Плавнів*) реагують на слово-стимул *ДЕКОМУНІЗАЦІЯ* за допомогою 5 вербальних моделей: *ВМ1. Одне слово-асоціат; ВМ2. Сполуки; ВМ3. Питання; ВМ4. Цитування і сталі вирази; ВМ5. Каламбуризація слова-стимулу.*

2. За семантичними показниками рефлексми на слово-стимул *ДЕКОМУНІЗАЦІЯ* можна розподілити за дев'ятьма групами: 1) реакції, що містять семи 'відновлення', 'переосмислення', 'зміни'; така семантика збігається із визначенням декомунізації у лексикографічних працях; 2) асоціати, що вказують на позитивне сприйняття процесу; 3) рефлексми, що виявляють негативне ставлення до декомунізації; 4) реакції, що свідчать про байдужість респондентів до процесу. Решту реакцій об'єднано в 5 груп, представлених спорадичними асоціатами.

3. На слово-стимул *КРОПИВНИЦЬКИЙ* жителі міста Кропивницького відреагували за допомогою 99 різних асоціатів у 324 відповідях.

4. За семантичними показниками отримані рефлексми на слово-стимул *КРОПИВНИЦЬКИЙ* об'єднано у 8 груп: 1) асоціати з позитивною семантикою або виявом згоди з новою назвою чи процесом перейменування; 2) асоціати з негативною семантикою або виявом незгоди; 3) із семами 'мистецтво/ культура'; 4) асоціації з містом та його символами; 5) слова із семою 'оновлення'; 6) попередні назви або інші варіанти назв; 7) явища і прізвища, пов'язані з перейменуванням; 8) відповіді, що засвідчують байдуже ставлення до нової назви.

5. На слово-стимул *ГОРІШНІ ПЛАВНІ* жителі цього міста відреагували за допомогою 67 різних асоціатів у 232 відповідях.

6. Відповідно до семантичних особливостей рефлексем на слово-стимул *ГОРІШНІ ПЛАВНІ* виокремлено такі групи: 1) асоціати з негативною семантикою або виявом незгоди з новою назвою чи процесом перейменування; 2) асоціати з позитивною семантикою або виявом згоди; 3) асоціації з містом та його символами; 4) із семою 'відновлення'; 5) також 15 респондентів заявили про відсутність будь-якої реакції.

7. Експериментальний матеріал дає підстави стверджувати, що нову назву міста *Кропивницький* жителі сприймають переважно позитивно: 229 реакцій з позитивною семантикою (70% від загальної кількості реакцій на слово-стимул *КРОПИВНИЦЬКИЙ*) – проти 74 (22,8%) негативних та 4 (1,2%) байдужих. Натомість дослідження засвідчує незначну перевагу пози-

тивного сприйняття нового топоніма *ГОРІШНІ ПЛАВНІ* – 117 одиниць (50,4% від загальної кількості реакцій на це слово-стимул) проти 99 (42,67%) негативних та 15 (6,4%) байдужих.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Біла Є.С. Асоціативний експеримент як засіб пізнання ментальної організації ароматонімічного субфрейму. *Записки з ономастики*. 2017. № 20. С. 41–61. DOI: <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2017.2.0.133847>.
2. Горошко О., Пахнін М. Освіта 2.0: Психолінгвістичний аналіз (Частина 2). *Psycholinguistics*. 2021. № 29(2), С. 46–75. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2021-29-2-46-75>.
3. Грукач В., Ткаченко О., Соловйова Т. Стимул «Україна» й асоціативно-сміслові поле ментальних лексиконів студентів. *Psycholinguistics*. 2019. № 26(2). С. 46–69. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-2-46-69>.
4. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». *Відомості Верховної Ради*. 2015. №2 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>.
5. Кирилюк О.Л. Асоціативно-семантичне поле «ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ» в мовній свідомості мешканців центральної частини України. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. № 56 (2). С. 142–148. DOI: [10.24919/2308-4863/56-2-22](https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-2-22).
6. СУМ-20: Словник української мови: в 20 томах. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=198670&page=725>.
7. УСЕ 2006: Універсальний словник-енциклопедія. 2006. Львів : Тека. URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53396/9947.html>.
8. Champoux-Larsson Marie-France, Dylman Alexandra S. Different measurements of bilingualism and their effect on performance on a Simon task. *Applied Psycholinguistics*. 2022. Volume 42, Special Issue 2: Special Issue: Individual Differences in Bilingualism, March 2021. Pp. 505–526. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0142716420000661>.
9. Dronic V., Helms-Park R. Fixed-choice word-association tasks as second-language lexical tests: What native-speaker performance reveals about their potential weaknesses. *Applied Psycholinguistics*. 2014. № 35 (1). Pp. 193–221. DOI: <https://doi.org/10.1017/S014271641200029X>.
10. Etaywe Awni, Zappavigna Michele. Identity, ideology and threatening communication. An investigation of patterns of attitude in terrorist discourse. *Journal of Language Aggression and Conflict*. 2022. Vol. 10 (2). Pp. 315–350. DOI: <https://doi.org/10.1075/jlac.00058.eta>.
11. Kwon Iksoo. Conceptual metaphors and performativity in the Sunshine Policy. *Corpus Approaches to Language, Thought and Communication*. / Edited by Wei-lun Lu, Naděžda Kudrnáčová and Laura A. Janda. *Review of Cognitive Linguistics*. 2019. Vol. 17:1. Pp. 275–294.
12. Spätgens Tessa, Schoonen Rob. The structure of developing semantic networks: Evidence from single and multiple nominal word associations in young monolingual and bilingual readers. *Applied Psycholinguistics*. 2020. Vol. 41(5), Pp. 1141–1169. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0142716420000430>.
13. Wen Xu, Chen Chuanhong. Cultural conceptualisations of loong (龍) in Chinese idioms. *Review of Cognitive Linguistics*. 2021. Vol. 19:2. Pp. 563–589.